

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก เนื่องจากเราใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิตประจำวันเกือบทุกกิจกรรม เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง โดยทั่วไปเรามักจะมองว่าการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจะมีความเกี่ยวข้องกับความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เช่น การบริโภค การใช้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย แต่ในปัจจุบันการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเริ่มมีขอบเขตการบริโภคที่กว้างขวางมากขึ้น อีกทั้งรูปแบบในการนำมาใช้ก็มีลักษณะที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น ซึ่งไม่ได้เป็นไปในด้านความต้องการพื้นฐานของมนุษย์แต่เพียงอย่างเดียว ยังมีการแลกเปลี่ยน ซื้อ ขายเพื่อหากำไรจากทรัพยากรธรรมชาติที่นับวันจะมีจำนวนลดน้อยลง ในปัจจุบันเราไม่อาจที่จะปฏิเสธได้ว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ภายในประเทศเป็นการพัฒนากระแสหลักที่เน้นให้เกิดการพัฒนาอย่างเร่งรัด ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรในปริมาณที่มากขึ้นตามไปด้วย ผลกระทบที่เกิดตามมาคือปัญหาด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่เพิ่มพูนขึ้นทุกวัน

ย้อนกลับ ไปสู่ยุค หรือ สมัยที่พื้น โลกยังเต็มไปด้วย ความอุดมสมบูรณ์ ของ ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นขณะเดียวกันที่จำนวนประชากรของโลกยังมีจำนวนน้อย เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนระหว่างประชากรกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติแล้ว มนุษย์เราแต่ละคนสามารถจะใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างไม่จำกัด ทั้งป่าไม้ เชื้อเพลิง แร่ธาตุ น้ำ หรือทรัพยากรอื่น โดยไม่ต้องห่วงเกรงกับปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ เพราะ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างมากมายมหาศาล เอื้ออำนวยต่อการนำมาใช้อย่างไม่รู้จบ จนกลายเป็นตัวกระตุ้นให้มนุษย์เริ่มแสวงหาวิธีที่จะนำมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด และนั่นเป็น จุดเริ่มต้นของการค้นคว้า สร้างสรรค์เทคโนโลยี หรือวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อการนำทรัพยากร มาใช้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ จากสังคมเกษตรที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้นจนกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม สิ่งที่น่า สังเกตอย่างหนึ่งคือพื้นที่ใด เมืองใด หรือประเทศใดที่มีปล่องของ โรงงานจำนวนมาก เพื่อระบาย ก๊าซและควันเสียออกมานั้นเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (มนัส สุวรรณ, 2539)

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคปัจจุบัน ไม่เพียงแต่อุตสาหกรรมในภาคการผลิตที่มีส่วนในการใช้ทรัพยากรจนส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม แต่ยังมี การขยายตัวของอุตสาหกรรมภาคส่วนอื่นๆ ที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกัน อย่างเช่น อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก โดยส่วนของสถานที่ท่องเที่ยวที่ใช้เป็นสถานที่สำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งจะเห็นได้จากการเกิดขึ้นของแหล่งท่องเที่ยวมากมายตามพื้นที่ที่มีลักษณะทางธรรมชาติที่เหมาะสมต่างๆ เช่น บริเวณน้ำตก ภูเขา ทะเล ยอดดอย ทะเลสาบ เป็นต้น จากความนิยมของนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ จึงทำให้ธุรกิจการท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติมีการเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว และมีการขยายการบริการนักท่องเที่ยวไปในหลายรูปแบบ

ปางช้าง เป็นรูปแบบหนึ่งของสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติ โดยมีลักษณะเป็นที่อยู่อาศัยของช้างเป็นจำนวนมาก มีกิจกรรมต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าร่วมทำกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ปางช้างในที่ต่างๆ จะสร้างขึ้นในแหล่งที่มีความเป็นธรรมชาติที่เหมาะสม ได้แก่ มีป่าไม้ ลำธาร เพื่อความสวยงาม รวมไปถึงการใช้พื้นที่ในอาณาเขตที่กว้าง เพื่อให้ช้างสามารถที่จะมีพื้นที่สำหรับเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย หากิน จากสภาพปัจจุบันจะเห็นได้ว่าในเขตจังหวัดเชียงใหม่ นั้นได้เกิดปางช้างขึ้นมาในหลายๆ พื้นที่กระจายไปตามอำเภอต่างๆ เช่น อำเภอแมริม และอำเภอแม่แตง เป็นต้น บริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติเป็นอย่างมาก จากการมีสภาพความเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวจึงทำให้มีการขยายพื้นที่การสร้างปางช้างมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

อำเภอแม่แตงเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีการสร้างปางช้างอยู่หลายแห่ง เช่น ปางช้างแม่ตะมาน ปางช้างแม่แตง ปางช้างแพนด้า และปางช้างแม่แตงทัวร์ เป็นต้น ปางช้างเหล่านี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศให้เข้ามาเยี่ยมชม และสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวได้เป็นจำนวนมาก จากสถานการณ์ดังกล่าวจึงทำให้เกิดแรงจูงใจของผู้ประกอบการที่จะทำการขยายกิจการการท่องเที่ยว จึงทำให้มีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์มากขึ้นเรื่อยๆ จนเกินขอบเขตที่ระบบนิเวศจะรับได้ (Carrying Capacity) ส่งผลกระทบต่อชุมชนรวมไปถึงผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) และนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศดังกล่าว โศกนาฏกรรมของการใช้ทรัพยากร “The Tragedy of the Commons” ของ Garrett Hardin (Hardin, 1968 อ้างใน มนัส สุวรรณ, 2539) ส่วนหนึ่งของปัญหาเกิดขึ้นมาจากการเข้าไปใช้พื้นที่ของผู้ประกอบการปางช้างซ้อนทับกับผลประโยชน์ของชุมชนใกล้เคียง โดยการเข้าถึง (access) ของผู้ประกอบการปางช้างที่มีความสามารถในการเข้าไปหาผลประโยชน์จากทรัพยากร มีความแตกต่างกับคำว่า สิทธิ ที่มักจะยึดติดอยู่กับ การยอมรับ การรับรองทางด้านของกฎหมายในการวางแผนว่าใคร มีสิทธิอย่างไรบ้าง

เป็นการติดกรอบในการมองที่เป็นรูปแบบที่ตายตัว ทั้งที่ความเป็นจริงแล้ว คำว่า อำนาจ (power) สามารถอธิบายว่า การเข้าไปมีสิทธิในการใช้ทรัพยากรนั้น ไม่ได้เป็นไปตามกฎหมายหรือ สิทธิ ที่ยุติธรรม แต่มันเป็นการแทรกแซง ทั้งในทางกฎหมายและประเพณี เพื่อการเข้าไปใช้ผลประโยชน์ ก็ได้ (Ribot and Peluso, 2003)

ถึงแม้ว่าการขยายตัวทางด้านธุรกิจการท่องเที่ยว จะทำให้เกิดการสร้างรายได้แก่ชุมชน รวมไปถึงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ แต่การเข้าถึงทรัพยากรและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติใน ลักษณะดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมในด้านต่างๆ รวมไปถึงสภาพความเป็นอยู่ของ ชุมชนใกล้เคียงซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตได้

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการสร้างปางช้างเพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอแม่แตง ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ อาจจะมีทั้งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และผลกระทบที่เป็นผลเสียต่อชุมชน ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ จะสามารถแสดงให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งในส่วนของปางช้างที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว รวมไปถึง ชุมชนบริเวณใกล้เคียงที่ได้รับผลกระทบ ให้สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข รวมไปถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางที่ยั่งยืน ซึ่งจะเป็ประโยชน์ในการสร้างรูปแบบในการ พัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาริบทการจัดการปางช้างเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาผลกระทบทางด้านสังคม เศรษฐกิจ ที่เกิดขึ้นจากการสร้างปางช้างเป็นสถานที่ท่องเที่ยวต่อชุมชนโดยรอบในพื้นที่ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาสาเหตุของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้างปางช้างที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การหาแนวทางในการจัดการแก้ไขต่อไป

1.3 นิยามศัพท์เฉพาะ

ปางช้าง หมายถึง สถานที่ที่สร้างขึ้นเป็นที่อยู่อาศัยของช้างจำนวนมาก รวมไปถึง บริเวณพื้นที่จัดกิจกรรมการแสดงต่างๆ ของช้างและบริกรนักท่องเที่ยว

ผลกระทบ หมายถึง ผลลัพธ์ที่ได้จากการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึงผลกระทบที่เกิดจากการสร้างปางช้างเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ผลกระทบด้านบวก หมายถึง ผลกระทบจากการสร้างปางช้างเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีผลดีต่อสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยรอบปางช้าง

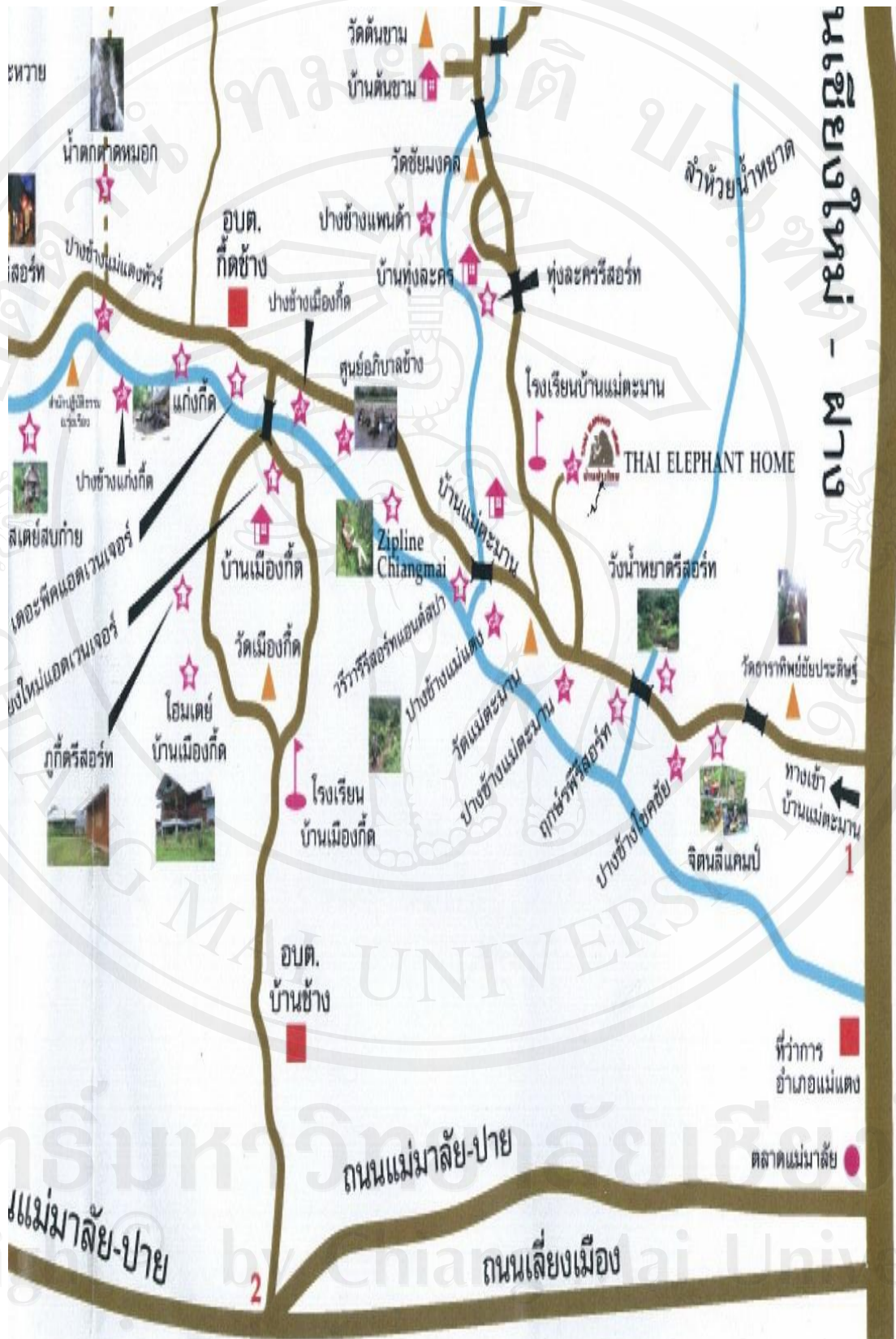
ผลกระทบด้านลบ หมายถึง ผลกระทบจากการสร้างปางช้างเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีผลเสียต่อสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยรอบปางช้าง

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้ศึกษาได้เลือกศึกษาผลกระทบจากการสร้างปางช้างเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในเขต ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยในตำบลกุดช้างได้มีปางช้างทั้งหมด 12 แห่ง โดยเลือกปางช้าง 3 แห่ง ได้แก่ ปางช้างแม่ตะมาน ปางช้างแม่แตง ปางช้างโชคชัย เนื่องจากปางช้างทั้ง 3 แห่งนี้ เป็นปางช้างที่อยู่ใกล้ชุมชนมากที่สุด ซึ่งอยู่ในระยะรัศมี 3 กิโลเมตรจากหมู่บ้าน

ภาพ 1.1 แผนที่ขอบเขตที่ตั้ง

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษารั้วนี้ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตการศึกษาออกเป็น 4 ตอน เพื่อให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ตอนที่ 1 บริบทพื้นที่ปางช้าง อธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่บริบทในส่วนของปางช้างที่ทำการศึกษา ซึ่งได้แก่ ปางช้างแม่ตะมาน ปางช้างแม่แตง และปางช้างโชคชัย เพื่อทราบถึงวิธีการดำเนินกิจการ การใช้ทรัพยากร รวมถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของปางช้าง โดยสามารถแบ่งเป็นรายละเอียดได้ดังนี้

- ลักษณะทางกายภาพ
- ขนาดพื้นที่ปางช้าง
- ลักษณะสิ่งปลูกสร้างภายในปางช้าง
- จำนวนพนักงานในปางช้าง
- จำนวนช้างในปางช้าง
- กิจกรรมและการใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรม
- การจัดการของปางช้าง
- การใช้ระบบสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น น้ำ ไฟฟ้า
- การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการจัดการปางช้าง

2.2 ตอนที่ 2 บริบทพื้นที่ชุมชนบริเวณใกล้เคียง ช่วงก่อนและหลังการสร้างปางช้าง อธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับบริบทของพื้นที่ศึกษา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกับปางช้าง เพื่อทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ ทั้งก่อนและหลังการสร้างปางช้าง ได้แก่ หมู่บ้านแม่ตะมาน หมู่บ้านทุ่งละคร หมู่บ้านเมืองกี้ด

- ประวัติของหมู่บ้าน
- ลักษณะทั่วไปของชุมชน
- โครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค
- สภาพทางสังคมของชุมชน
- สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน

2.3 ตอนที่ 3 ผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจจากการสร้างปางช้าง อธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจจากการสร้างปางช้าง โดยศึกษาผลกระทบทั้งในทางบวกและทางลบที่เกิดขึ้นจากปัจจัยในการสร้างปางช้าง

- ผลกระทบทางสังคม ได้แก่ ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การเปลี่ยนแปลงสังคม
วัฒนธรรม

- ผลกระทบทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

2.4 ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการและแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น อธิบาย
เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการและแนวทางแก้ไขปัญหาจากผลกระทบที่เกิดขึ้น
จากการสร้างปางช้างที่ส่งผลกระทบต่อหมู่บ้านใกล้เคียง